

**A MŰVELŐDÉSÜGYI MINISZTERIUM
DIAFILM-SOROZATA**

Magyar nyelv és irodalom

Fogalmazás

az általános iskola 5. és 6. osztálya számára

Kiadja:

**MAGYAR DIAFILMGYÁRTÓ VÁLLALAT
BUDAPEST, 1967**

Készült:
AZ ISKOLAI TANESZKÖZÖK GYÁRA
Kutató Osztályának irányításával

Husztly Ilona
és
Rózsza Józsefné

A KÉPEK FELHASZNÁLÁSÁNAK

LEHETŐSÉGEI ÉS MODJAI

A fogalmazástanításhoz készült diafilm-szalag az általános iskola 5. és 6. osztályában az irodalmi szemelvényeken kívüli témákhoz kapcsolódik.

A Tanterv a készségfejlesztés formái között szól az elbeszélő és leíró, reprodukív és élményen alapuló, szóbeli és írásbeli gyakorlatokról. A közös és egyéni élmények felidézéséhez, elmélyítéséhez és elbeszéléséhez, valamint - elsősorban - a leírás tanításához kívánunk segítséget nyújtani az alábbi témák képsoraival. E témák egyrészt jól kapcsolhatók a Magyar irodalmi olvasókönyv egyes feladataihoz, másrészt tankönyvön kívüli feladatok megoldatását is sugallják, olyanokét, amelyek még nem váltak általánossá pedagógiai gyakorlatunkban, de érdemesek arra, hogy felfigyeljünk rájuk.

A fogalmazási műfajok közül a leírás különböző fajtáinak (munkafolyamat, természeti jelenség, tájleírás, képleírás, gyakoroltatásához, a térbeli és az időbeli elrendezés tudatosításához, az elbeszélő és a leíró részek összefonódásához, valamint a jellemzés előkészítéséhez kívánunk segítséget nyújtani.

Az egyes témák képeit minden esetben valamilyen határozott elv alapján építettük egymásra, mint az egész részeit. Elképzelhető azonban, hogy egyes képeket külön is felhasznál-

hatunk rövidebb lélegzetű gyakorlásra (pl. 33. kép) vagy egy irodalmi szemelvény részletének illusztrálására (pl. 7. 8. kép).

A diafilm akkor válik igazán hathatós eszközzé a fogalmazástanításban, ha élményt felidéző, elmélyítő jellegére támaszkodunk, ha eszköznek tekintjük ahhoz, hogy a tanulók valóságos élményeit felelevenítsük, elmélyítsük és feldolgozzuk. Tehát e diafilm egyetlen témája sem pótolhatja a személyes élményt - legyen az közös vagy egyéni -! Pl. a Zivatar leírásának képsora (18-26.) akkor mond valamit a tanulók számára, ha már valamikor ők is átélték ezt a természeti jelenséget, ha a film - vizuális hatásánál fogva - képes emlékezetükbe idézni, újra átélelni az élményt, s a képek megfigyelése arra neveli őket, hogy a természeti jelenségeket meg lehet és meg is kell figyelniük a jövőben. - A Mária Valéria telep és a József Attila lakótelep kontrasztja akkor válik igazán hathatós világnézeti tényezővé, ha a tanulók a képek láttán rádöbbennek arra, hogy az ő városukban, az ő falujukban is hogy megváltozott az élet. - A játékállat készítése (10-17), a munkafolyamat egyes mozzanatainak a megfigyeltetése akkor lesz igazán hasznos, ha természetes kapcsolatot teremt a tanulók politechnikai óráival, s tudatosul a gyerekekben az, hogy ők is munkát végeznek, s ennek a munkának egymásra épülő mozzanatai vannak.

A munkafolyamatok leírásával két téma foglalkozik: a Szüret és a Hogy készited? Az első konvencionális téma. Vidéken a legnagyobb őszi élmény, azért ott minden évben iratunk róla fogalmazást. A városi gyerek számára kevésbé ismert munkafolyamat, inkább olvasmányjaiból, mások elbe-

széléséből van fogalma róla. A képsor alkalmas arra, hogy izelítőt adjon a szüretéről, hogy színes képekben elevenítse meg ezt a kedves népi szokást.

A munkafolyamat ismert mozzanatainak tudatosítása mellett alkalmas a képsor arra is, hogy a térbeli elrendezés (közelről távolra haladva mindig többet látunk meg a részletekből) egyik formáját gyakoroltassuk.

A képek sora úgy épül egymásra, hogy messziről közelítünk a szüret színhelyéhez, s mindig többet látunk meg a részletekből (szőlősorok, szüretelők, érett fürtök, az egyes alakok és csoportok távoli és közeli képei). A leírásakor hívjuk fel a figyelmet arra is, hogy nemcsak a térbeli elrendezés, az egyes mozzanatok egymásutánja a fontos, hanem a színek pontos megfigyelésével és összehatásával visszaadhatjuk a késő őszi hangulatot is.

A téma képsora a következő részfeladatok megoldására is alkalmas: őszi színek gyűjtése, egy kép kiragadásával az előző és a következő mozzanatok megállapítása, a mozzanatsor vázaltszerű összeállítása a képek alapján, egy kép (pl. 8.) részletező leírása, az alakok leírása a munka egyes mozzanataiban.

A képek tartalma

1. kép: Távoli szőlőhegy az előtérbe lefutó szőlősorokkal.
2. kép: Közeli szőlősorok, a sorok közt szüretelők csoportja.
3. kép: Közeli kép: tőkék érett fürtökkel.

4. kép: Szüretelő kislány közeli képe. Kezében érett fűrt. A környezet és az alak együttes megfigyeltetésére, leírására alkalmas kép.
5. kép: Mozgalmas csóportkép a munka következő mozzanata. Puttonyba, majd kádakba gyűjtik a szőlőt.
6. kép: A teli kádakkal indulni készülő szekér körül a szüretelők csoportja.
7. kép: Pincerészlet teli hordókkal, a munkafolyamat eredményét jelzi.

Hogy készíted?

A Tanterv a készségfejlesztés formái között a 6. osztályban a cselekvések leírásának gyakorlására a gyakorlati foglalkozások egy-egy munkafolyamatának leírását javasolja. A téma képsora egy játékállat készítésének folyamatát dolgozza fel. Szereplői, a munkafolyamat végzői valóságos gyerekek. A gyerekekhez közelálló munka ez, s egyes mozzanatai is világosan elkülöníthetők. A film természetesen csak akkor éri el célját, ha arra indítja a tanárt, hogy a gyakorlati foglalkozásokon végzett munkát is mozzanatokra bontva tudatosítsa a gyerekekben. Felhasználható a képsor politéchnikai órán a munkafolyamat mozzanatainak bemutatására is.

E munkafolyamat leírásánál törekedjünk a tényszerű leírásra, a munkaeszközök és a munka egyes mozzanatainak szak-

szerű elnevezésére. Helyes, ha a leírás kidolgozását megelőzi ilyen jellegű szógyűjtés. Hívjuk fel a figyelmet arra is, hogy az egyes mozzanatok egymásra épülése nagyon fontos, egynek a kihagyása már selejtet eredményezhet. Neveljük így is pontos munkára a tanítványainkat!

A képek tartalma:

1. kép: A tanár bemutatja a mintadarabot a tanulóknak.
2. kép: A felhasználandó anyagok a felhasználás sorrendjében sorakoznak az asztalon.
3. kép: Mintakészítés. Egy tanuló munkáját látjuk. Az előrajzolás után....
4. kép: ...a játékállatot kivágják, fűrészelik.
5. kép: Ragasztással rögzítik, a talpba illesztik.
6. kép: A színeket kikeverik a munkadarab festéséhez.
7. kép: A tanár ellenőrzi a kész munkákat. Értékelő szavait a tanulók figyelik.

A fenti képsor az osztály egy kis hányadát ábrázolja csupán. Három gyerek dolgozik egy munkaasztalnál. A munkafolyamat egyes mozzanatait ugyanaz a tanuló végzi, hogy a figyelmet ne a gyerekcarc kösse le, hanem a tulajdonképpeni cél, a munka megfigyelése.

Mindkét munkafolyamat leírásánál neveljük pontos meg-

figyelésre tanítványainkat! Mutassunk rá a rész és az egész viszonyára! Ne elégedjünk meg a folyamat mozzanatokra bontásával, hanem a részeket alkossuk újra egységgé, megmutatva azt, hogy egymásra épülésükben alkotják a munka folyamatát!

Fussunk! Nyakunkon a zivatar!

A természeti jelenség, a keletkező, a tomboló, majd az elvonuló zivatar megfigyeltetése a cél. A leírás keretét egy minden gyerek számára ismerős élmény, egy uttörő kirándulás adja. Élményfogalmazás ez, és az élmény elbeszélése közben írjuk le a zivatart. Az elbeszélés és a leírás párhuzamos megoldását segítik a képek.

A képsor nem tartalmazza az események valamennyi mozzanatát, a hiányzókat egy kék és egy piros kérdőjel jelzi. A gondolkodás fejlesztését nagyban elősegíti, ha ezeket a kérdőjeleket a tanulók önállóan fejtik meg. A siker élménye még teljesebbé válik, ha az alkotó jellegű munka után a tanár levetíti a kérdőjeles munkák megfejtését.

Jelentős szerephez jut a témán belül a színek megfigyeltetése, annak tudatosítása, hogy a barátságos, nyugodt légkörte melegebb, világosabb színekkel, a bajt és a veszedelmet pedig hideg és sötét színek használatával érzékelteti a kép.

A témán belül a következő részfeladatokat is elvégeztethetjük: párbeszéd szerkesztése, a közelgő vészt jelző felkiáltások írása, a vihar színeit és hangjait kifejező szavak

gyűjtése, egy kép alapján az előzmény és a következmény leírása, kérdőjeles kockák alkotójellegű megfogalmazása.

A képek tartalma

1. kép: Kiránduló gyerekek egy erdei tisztáson. Önfeladott játékba merülnek, egyesek pihennek, uzsonnáznak. A táj ragyogó napsütésben fürdik. Vihar előtti nyugalom.
2. kép: Ugyanaz a kép, de a háttérben már tornyosuló felhők jelzik a közelő vihart. Néhány gyerek felfigyel a közelő vészre, de a többiek még nyugodtan játszanak.
3. kép: A zivatar gyorsan közeledik. Elborul az ég, villámok cikáznak. A gyerekek ijedten kapkodják holmijukat.
4. kép: Kék kérdőjel. - Mi történik ezután? Közös munkával írják le a tanulók!
5. kép: Tombol a zivatar! A gyerekek egy pajtába huzódtak. Figyelik a tomboló zivatart.
6. kép: Piros kérdőjel. - Mi történt ezután?
7. kép: A kék kérdőjel megfejtése
8. kép: A piros kérdőjel megfejtése

Vizibusszal a Margitszigetre

A menetközbeni leírás szemléltetésére nem találunk szemelvényt az irodalmi olvasókönyvben. A Szöveggyűjtemény-

ben a Kiskunság lehet erre példa. A diafilm e témája a menetközben történő leíráshoz kíván segítséget nyújtani azzal, hogy - a Gellért térről indulva a Margitsziget felé - úgy mutatja be Budapestet, ahogy menetközben a vizibuszról a kirándulók szemébe tűnik. Az egyszerre látott dolgok, az összhatás úgy bomlik részekre, ahogy célunk felé közeledünk, és a tájnak mindig más - más részletei tárulnak fel előttünk.

A menetközben történő leírásnál nagyon fontos, hogy mind a továbbhaladást, mind a táj részleteinek egymáshoz való viszonyát érzékeltesük. Erre alkalmasak az időt és a helyet meghatározó kifejezések, ezért ezek helyes használatát feltétlenül követeljük meg! Csak így tudjuk megvalósítani az időbeliség és a térbeliség összefüggésének megmutatását. A minden leírásra jellemző képből, az összbenyomásból (a Duna távlati képe) indulunk ki. A képsor nem mutat be mindent, ami utazás közben a Duna jobb és bal partján élénk tárul, hanem csak a legjellegzetesebb látnivalókat, főleg a budai részt tünteti fel.

A pesti gyerekeknél helyismeretük alapján a szükséghez mérten kiegészíthetjük ezt a képsort. Ebben a munkában segítségünkre lehet a térképolvasás. Esetleg egy-egy jól ismert részlet külön leírására is vállalkozhatunk.

A képek tartalma

1. kép: Vizibuszmegálló a Gellért téren, háttérben a vizibusz. Szemben a Duna másik partján a Közgazdasági Egyetem épülete.

2. kép: Az induló vizibusz a Dunán. A folyó távlati képét látjuk a Dunán átívelő hidakkal.
3. kép: Villamosforgalom a Gellért téren. A Gellért fürdő épülete.
4. kép: A Gellért-szobrot és a vizesést látjuk.
5. kép: Feltűnik a Vár látképe.
6. kép: Közeli kép: az Országház épülete.
7. kép: A Margit-hid az előttű Margitszigettel. A Margitsziget szigetjellege nem tűnik ki a képen, mert az a vizibuszról nem érzékelhető.
8. kép: A szigeti hajóállomás úgy, ahogy a vizibuszról látjuk.

A műalkotások elemzését rajzórakon is végzik a tanulók. A fogalmazástani keretében két könnyen érthető festményen gyakoroltatjuk a képleirást.

Munkácsy Mihály: Rőzsehordó nő

A híres festményt előbb teljes kompozíciójában figyeljük meg, majd közelebbről, részletesen vesszük szemügyre az alakot. - Rőzsét cipelő, a teheről meggörnyedt parasztasszony ül az erdei ösvény szélén. Arcán fáradt szomorúság látszik, az élet, küzdelmes sorsának minden terhe. Testtartása fáradt, ernyed. Az alak végtelen szomorúságot áraszt magából. A háttér, a környezet világos színei ellentétben vannak ezzel a szomorú hangulattal.

A képleirásnál külön figyeltesse meg a háttér és az

előteret, a tájrészletet és az ábrázolt személyt. Ennél a képnél különösen a testtartásra, a színek hangulatteremtő erejére hívjuk fel a figyelmet!

A képek tartalma

1. kép: A teljes festmény.
2. kép: A rőzsehordó nő kinagyított alakja.

Fényes Adolf: Babfejtők

Az előző műalkotáshoz hasonlóan előbb a teljes képet, majd a részleteket figyeltessük meg! Hívjuk fel a figyelmet arra is, hogy a végzett munkából (a kép címe), a fény- és árnyékhatásból, a kép színeiből milyen évszakra, napszakra következtetünk! A paraszti alakok jellegzetes paraszti környezetben jelennek meg. Irjuk le ezt a környezetet! Utaljunk arra, hogy a paraszti életnek egy jelenetét ábrázolja a kép, tehát életkép. Hasonlítsuk össze irodalmi megfelelőjével, a Családi kör című Arany-verssel. Irathatunk még képleírást a Családi kör illusztrációja alapján is.

Említsük meg azt is, hogy Fényes Adolf Szegény emberek című sorozatának egy darabját látjuk magunk előtt. Már a sorozat címe is utal arra, hogy a szegények életének egy-egy jelenetét ábrázolta a festő.

A képek tartalma

1. kép: Fényes Adolf: Babfejtők (a teljes festmény).
2. kép: A kinagyított előtér az alakokkal. Kopár falusi udvar. Három ember, - két nő és egy férfi - a földön ülve egy szakajtóba babot fejt.
3. kép: A kinagyított háttér: jellegzetes falusi udvarrészlet, egymáshoz ragasztott szegényes házak.

Hogy megváltozott!

A leírás gyakorlásán kívül a világnézeti nevelésben is jól felhasználhatók ezek a felvételek. Figyeltessük meg, hogy az állóképek hogyan tükrözik megváltozott életünket. Az egymás után következő képek összehasonlítása, kontrasztja minden szónál többet mond a multról és a jelenről.

A képek tartalma

1. kép: Nyomorúságos részlet, földbe süppedt barakkokkal a hajdani Mária Valéria telepről.
2. kép: Impozáns kép: a József Attila lakótelep egy részletét, a nagyságot, a modernséget, a kulturált viszonyokat ábrázolja.
3. kép: Egy képen a jelen és a mult. A bérpaloták árnyékában meghúzódó régi barakképület, mint a mult céltudatosan meghagyott emléke. Figyelmeztet és tanít!

A leírás a három kép összevetéséből alakul ki. Elképzel-

hető, hogy a múltból kiindulva érkezünk a jelenbe, de az is, hogy a bérpaloták helyén megidézzük a múltat. Bármelyik megoldást is választjuk, a harmadik képet hagyjuk legutoljára, s annak tartalmából kiindulva fogalmazzuk is meg véleményünket, mondanivalónkat!

Fővárosunkban a József Attila lakótelep meggyőző erővel nevel a szocializmus eredményeinek megbecsülésére, éppen azzal, hogy a legsötétebb nyomortelep helyén hirdeti az új élet diadalát, s országos viszonylatban is reprezentálja a szocialista építést. Nevelésünk mégis úgy lesz igazán meggyőző, ha a tanulók környezetében is megkerestetjük a változás jeleit, nyomon követjük a fejlődést, s az ő megváltozott környezetükről is leírást készítettünk velük.

ETALON

Fogalmazás az alt. újs. 6. o. szerint

c. diafilm tanóranyelvi

a specifikáció követelményeinek megfelelő.

Budapest, 1967. nov. 14.

Stipán Mihály
II. sz. V. részéről

Kis János
ITG Kutató Osztálya részéről

ISKOLAI TANTÁRSZAK